

Uithuisgeplaatste jeugdigen in Nederland: Definitie & cijfers

Auteurs : prof. dr. Annemiek T. Harder, Erasmus Universiteit Rotterdam &
prof. dr. Erik J. Knorth, Rijksuniversiteit Groningen
Datum : 16-12-2021
Versie : 2
Contact : harder@essb.eur.nl / <https://www.eur.nl/people/annemiek-harder>

1 Inleiding

Sinds een aantal jaren staat de hulp aan jeugdigen na een uithuisplaatsing sterk in de belangstelling. Zo is er in verschillende media en in onderzoek aandacht voor de hulp aan jeugdigen die te maken krijgen met een uithuisplaatsing. In deze notitie wordt beschreven wat jeugdhulp na een uithuisplaatsing inhoudt en hoe vaak deze interventie ingezet wordt in Nederland.

Een belangrijke bron voor deze notitie is het in 2020 verschenen boek *Uithuisgeplaatste jeugdigen* (Harder, Knorth, & Kuiper, 2020). In dat boek wordt op basis van de meest recente kennis uit wetenschap en praktijk uitgebreid ingegaan op de problemen bij de doelgroep, werkzame factoren, innovatieve interventies en belangrijke ontwikkelingen in de hulp aan uithuisgeplaatste jeugdigen.

Gebruik jeugdhulp in Nederland

Hoewel jeugdigen in Nederland van alle 41 rijkste landen het hoogst scoren op mentaal welzijn, fysieke gezondheid en vaardigheden (Unicef, 2020), maakt 9.3% van alle jeugdigen (0-23 jaar) in Nederland gebruik van jeugdhulp (CBS, 2021d). Bij 10% van de jeugdigen die jeugdhulp ontvangt is sprake van jeugdhulp met verblijf na een uithuisplaatsing (CBS, 2021d). Ten opzichte van alle *jeugdigen onder de 18 jaar* in Nederland gaat het om 11,5 per 1.000 jeugdigen. Oftewel, ongeveer 1,15% van alle minderjarigen heeft te maken met hulp na een uithuisplaatsing (CBS, 2021b; 2021c).

2 Uithuisplaatsing en jeugdhulp met verblijf

Bij een uithuisplaatsing wordt een jeugdige voor kortere of langere tijd in een ander milieu geplaatst dan waar de opvoeding normaliter plaatsvindt: in het eigen gezin (zie figuur 1).

Figuur 1 Continuüm in de jeugdhulp: van generalistische jeugdhulp met lage intensiteit tot specialistische jeugdhulp met hoge intensiteit

Jeugdhulp zonder verblijf		Jeugdhulp met verblijf (uithuisplaatsing)		
Generalistisch	Specialistisch	→		
		Gezinsverband	Leefgroepverband	
Hulp door wijk- of buurtteam	Ambulante / poli-klinische (jeugd)hulp en jeugd ggz	Pleegzorg	Residentiële zorg	Gesloten jeugdzorg
Advisering door Centrum voor Jeugd en Gezin	Thuishulp / (intensieve) gezinsbegeleiding	Gezinshuis	Kamertraining (KTC) / begeleid kamer wonen	Kinder- en jeugd-psychiatrische kliniek
	Daghulp	Logeershuis		
	Jeugdhulp via school Zorgboederij als dagbesteding	Zorgboederij met verblijf		

Bron: Harder et al., 2020, p. 14

Het gaat bij jeugdhulp met verblijf om een alternatief verblijfsmilieu waar 24-uurszorg wordt geboden (Knorth, 2005, 2016; Zandberg, Knorth, & Strijker, 2010).

Jeugdhulp met verblijf

Jeugdhulp met verblijf wordt gedefinieerd als: 'Hulp en zorg zoals deze bedoeld en beschreven is in de Jeugdwet (2014). Het betreft hulp en zorg aan jongeren en hun ouders bij psychische, psychosociale en of gedragsproblemen, een verstandelijke beperking van de jongere, of opvoedingsproblemen van de ouders. De jongere verblijft elders. Of anders gezegd, de jongere slaapt formeel niet thuis in het eigen gezin. Dit betekent dat het hier alleen om de verblijfsvormen gaat waarbij er sprake is van een overnachting. Ook verblijf in logeerhuizen, alleen tijdens weekenden of juist door de week, vallen onder jeugdhulp met verblijf' (CBS, 2021d).

Jeugdhulp met verblijf kan verschillende vormen aannemen, namelijk plaatsing in (Harder et al., 2020):

- gezinsverband: een pleeggezin, gezinshuis, logeerhuis of zorgboerderij;
- leefgroepverband: een instelling voor (gesloten) residentiële of intramurale zorg.

Naast *pleegzorg* worden de volgende vormen van *jeugdhulp met verblijf* onderscheiden:

- Gezinsgericht: 'Alle vormen van verblijf die een gezinssituatie benaderen, maar geen pleegzorg zijn. Te denken valt aan gezinshuizen, logeerhuizen en zorgboerderijen waar overnacht wordt. PGB gefinancierde jeugdhulp is hierin niet meegenomen';
- Gesloten plaatsing: 'De jongere verblijft bij een jeugdhulpaanbieder op basis van een machtiging gesloten jeugdzorg of op basis van een machtiging BOPZ (Wet Bijzondere Opname Psychiatrische Ziekenhuizen). PGB gefinancierde jeugdhulp is hierin niet meegenomen.'
- Ander verblijf bij jeugdhulp aanbieder: 'De jongere verblijft op de accommodatie van de jeugdhulpaanbieder, veelal in een groep met andere jongeren. In feite betreft het alle vormen van verblijf die niet onder een van de voorgaande categorieën vallen. Hieronder vallen ook begeleid wonen en kamertraining. PGB gefinancierde jeugdhulp is hierin niet meegenomen.'

3 Vrijwillige en gedwongen uithuisplaatsing

Een uithuisplaatsing kan op vrijwillige of gedwongen basis plaatsvinden. Bij een *vrijwillige uithuisplaatsing* kan een verblijf elders van de jeugdige uitsluitend met instemming van en in overleg met respectievelijk de ouders en de jeugdige worden gerealiseerd. Voor een *vrijwillige uithuisplaatsing* dient de gemeente met een 'verleningsbeschikking' tot een uithuisplaatsing te besluiten. Bij een *gedwongen uithuisplaatsing* wordt er door de kinderrechter een 'machtiging uithuisplaatsing' afgegeven, waarbij er naast de machtiging ook een indicatiebesluit van de gemeente nodig is. Indien er al een Onder Toezicht Stelling (OTS) is van de jeugdige dan dient de kinderrechter, ook als de ouders en jeugdige instemmen met de uithuisplaatsing, een machtiging uithuisplaatsing af te geven (Bartelink, Ten Berge, & Van Vianen, 2017).

Een uithuisplaatsing is geen op zichzelf staande maatregel, maar kan binnen een OTS worden uitgesproken. Een jeugdige kan onder toezicht worden gesteld als hij/zij ernstig in zijn/haar ontwikkeling of gezondheid wordt bedreigd, zijn/haar ouder(s) geen of onvoldoende hulp accepteren, en er verwacht wordt dat ouder(s) wel binnen afzienbare tijd weer in staat zijn verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding te kunnen dragen (art. 1:255 BW). Aanvullend op een OTS kan er door de kinderrechter een machtiging uithuisplaatsing worden afgegeven (art. 1:265a BW). Een jeugdige met een OTS kan uit huis worden geplaatst als dat noodzakelijk is in het belang van zijn/haar verzorging en opvoeding, of wanneer onderzoek van diens geestelijke of lichamelijke gesteldheid nodig is (art. 1:265b lid 1 BW).

Als er sprake is van ernstige opgroei- of opvoedproblemen en moet worden voorkomen dat de jeugdige zich aan zorg onttrekt, dan kan een jeugdige in een gesloten (i.e. JeugdzorgPlus) instelling worden geplaatst (art. 6.1.1 e.v. Jeugdwet). Voor opname van een jeugdige in de gesloten jeugdhulp is in alle gevallen een specifieke rechterlijke 'machtiging gesloten jeugdzorg' nodig (Janssen, 2018).

4 Cijfers over uithuisgeplaatste jeugdigen

In tabel 1 staan de meest recente cijfers van CBS (2021b) over het aantal jeugdigen dat jaarlijks jeugdhulp met verblijf ontvangt, met daarbij verschillende vormen van hulp na een uithuisplaatsing.

Tabel 1 Aantal uithuisgeplaatste jeugdigen van 0 tot 23 jaar in diverse hulpvormen

	2016		2017		2018		2019		2020	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Pleegzorg	21365	43.8	21960	42.5	20740	43.6	21525	44.9	21210	45.4
Leefgroep / overig verblijf jeugdhulpaanbieder ¹	19875	40.7	21785	42.1	18150	38.1	18350	38.3	18135	38.8
Gezinsgericht ²	5060	10.4	5325	10.3	6165	12.9	5545	11.6	5310	11.4
Gesloten plaatsing ³	2530	5.2	2650	5.1	2565	5.4	2550	5.3	2080	4.4
Totaal jeugdhulp met verblijf ⁴	43790	11.2	46185	11.3	42770	10.2	43345	10.1	42470	10.0
Totaal jeugdhulp	389925		407245		417765		430990		423400	

¹ Verblijf in een accommodatie van de jeugdhulpaanbieder, veelal in een groep met andere jongeren. In feite betreft het alle vormen van verblijf die niet onder een van de andere categorieën vallen. Hieronder vallen ook begeleid wonen en kamertraining.

² Deze hulp omvat gezinshuizen, logeerhuizen en zorgboerderijen waar overnacht wordt.

³ Verblijf bij een jeugdhulpaanbieder op basis van een machtiging gesloten jeugdzorg of op basis van een machtiging BOPZ (Wet Bijzondere Opname Psychiatrische Ziekenhuizen).

⁴ Het totale aantal jongeren dat jeugdhulp met verblijf ontvangt volgens CBS. Dit aantal is lager dan de optelsom van de vier hulpvormen erboven, dus dit totaal is geen opsomming van de vier cellen erboven. Het percentage in deze rij verwijst naar het percentage jeugdhulp met verblijf ten opzichte van het totale aantal jeugdigen met jeugdhulp.

Wat betreft *gedwongen uithuisplaatsingen* dienen we te kijken naar de combinatie van jeugdhulp met verblijf en jeugdbescherming. CBS-cijfers uit 2016 over reguliere ondertoezichtstellingen in combinatie met jeugdhulp met verblijf (CBS, 2017) laten zien dat het gaat om 6665 jeugdigen, dat is 15% van jeugdigen in jeugdhulp met verblijf. Recentere, voorlopige cijfers over het eerste half jaar van 2021 gaan over het percentage jeugdigen met een jeugdbeschermingsmaatregel dat jeugdhulp met verblijf ontvangt ten opzichte van alle jeugdigen met een jeugdbeschermingsmaatregel per gemeente. Dit percentage loopt van 21.1% in de gemeente Gemert-Bakel tot 87% in de gemeente Hattem (CBS, 2021a).

Voor een vergelijking tussen de proportie uithuisgeplaatste jeugdigen in ons land en in de landen om ons heen, moeten we voor (redelijk) betrouwbare data enkele jaren terug. In de periode 2010-2012 worden naar schatting 9 per 1.000 minderjarigen (0,9%) op jaarbasis uithuisgeplaatst in Nederland (Knorth, Bouma, Grietens, & López López, 2021). In diezelfde periode wordt in West-Europa het laagste aantal jeugdigen uithuisgeplaatst in Italië – namelijk 3,8 per 1.000 minderjarigen (0,38%) – terwijl het hoogste aantal te vinden is in Denemarken – namelijk 12 per 1.000 minderjarigen (1,2%; zie ook Thoburn & Ainsworth, 2015, p. 40). De Nederlandse cijfers zijn dus aan de bovenkant van de West-Europese range gesitueerd, en liggen tussen die van Duitsland (7,6 per 1.000 minderjarigen; 0,76%) en Frankrijk (10,5 per 1.000 minderjarigen; 1,05%). Meer actuele cijfers zijn voor zover wij weten op dit moment niet voorhanden.

5 Kenmerken van uithuisgeplaatste jeugdigen

Wat betreft *problemen bij jeugdigen* zijn de belangrijkste redenen voor een uithuisplaatsing de aanwezigheid van (Bartelink et al., 2017; Knorth, 2000; Leloux-Opmeer, 2018):

- ernstige emotionele en gedragsproblemen;
- gevaarlijk of bedreigend gedrag van de jeugdige richting gezinsleden;
- verminderd contact met de realiteit (psychose, zelfbeschadiging en/of suïcideneiging of -poging).

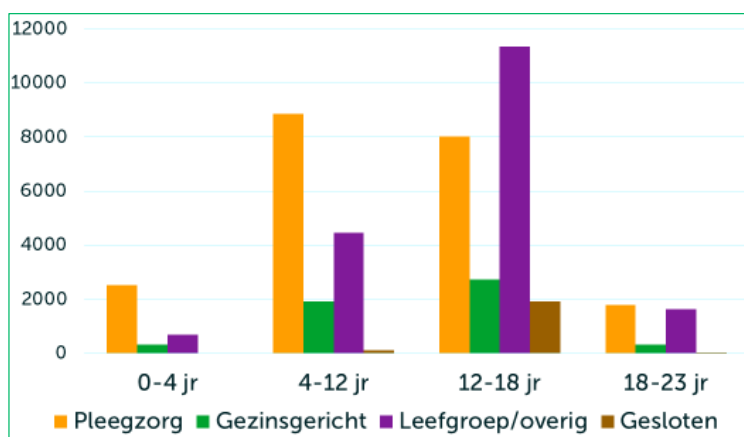
Deze problemen zijn voor ouders, zelfs als zij over zéér goede opvoedingscapaciteiten en beschermende factoren beschikken, vaak niet te hanteren. Als het om *problemen in de opvoeding* gaat, zijn onder andere de volgende zaken een reden voor uithuisplaatsing:

- ernstige en langdurige kindermishandeling of een hoog risico op kindermishandeling en verwaarlozing;
- een (ernstig) tekort aan opvoedingsvaardigheden bij de ouders of verzorgenden;
- grote onveiligheid in de ouder-kindrelatie (onveilige of gedesorganiseerde gehechtheid).

Daarnaast vergroten een slechte lichamelijke of psychische conditie van met name de moeder, tekortschietende draagkracht bij opvoeders, hevige gezinsconflicten, of een gebrek aan samenwerkingsmogelijkheden met de ouders de kans op een uithuisplaatsing (Knorth, 2000). Vaak is het een combinatie van problemen bij zowel de jeugdige als opvoeders of het gezin als geheel, die maakt dat er een (op korte termijn) niet te herstellen disbalans bestaat (cf. Knorth, 1998, 2000) die schadelijk is voor de ontwikkeling van de jeugdige (cf. Leloux-Opmeer, 2018).

Cijfers en informatie uit onderzoek naar jeugdigen die gebruik maken van hulp na een uithuisplaatsing, laten zien dat pleegzorg gericht is op een *jongere doelgroep* dan die in gezinshuizen en (gesloten) residentiële jeugdzorg (e.g. Leloux-Opmeer et al., 2016; zie figuur 2).

Figuur 2 Leeftijd uithuisgeplaatst jeugdigen in 2020 (CBS, 2021b)

Daarnaast hebben jeugdigen in de residentiële jeugdzorg vaak al *meerdere eerdere (uithuis)plaatsingen* meegemaakt en vaker *ernstiger gedrags- en emotionele problematiek* dan jeugdigen in de pleegzorg (e.g. Leloux-Opmeer et al., 2016; zie tabel 2).

Tabel 2 Problematiek bij doelgroep in pleegzorg, gezinshuizen en residentiële jeugdzorg

Problemen jeugdige	Residentiële hulp	Gezinshuizen	Pleegzorg
Eerdere plaatsingen	4.3-6.6	2.0	1.3-3.4
Gedragsproblemen	53-62%	40-60%	34-63%
Emotionele problemen	39-57%	-	14-45%
Hechtingsproblemen	31-52%	50%	15-36%
School/cognitieve problemen	33-51%	7-40%	42-49%
Problemen met/bij leeftijdgenoten	46%	29%	8%

Noot. Gebaseerd op 29 studies: 21 m.b.t. pleegzorg, 3 m.b.t. gezinshuizen, en 6 m.b.t. residentiële jeugdhulp. Focus ligt op 6 tot 14-jarigen (zie Leloux-Opmeer et al., 2016, p. 2362).

Literatuur

- Bartelink, C., Ten Berge, I., & Van Vianen, R. (2017). *Richtlijn Uithuisplaatsing voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut (onder auspiciën van NVO, BPSW en NIP) (derde herziene druk).
- CBS (2017). *Samenloop jeugdbescherming en jeugdhulp met verblijf*. Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2017/49/samenloop-jeugdbescherming-en-jeugdhulp-met-verblijf>
- CBS (2021a). *Jeugdmonitor. Benchmark jeugdhulp: Jeugdbescherming en JH met verblijf*. Geraadpleegd via: <https://jeugdmonitor.cbs.nl/in-de-regio/benchmark-Jeugdhulp-en-bescherming-met-verblijf>.
- CBS (2021b). *CBS StatLine: Jongeren met Jeugdzorg; Persoonskenmerken*. Geraadpleegd via: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84135NED/table?ts=1620303536855>.
- CBS (2021c). *CBS StatLine: Jongeren: Hoeveel jongeren zijn er in Nederland*. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/leeftijd/jongeren>.
- CBS (2021d). *Jeugdhulp 2020*. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2021/jeugdhulp-2020/2-jeugdhulptrajecten>.
- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Kuiper, C. H. Z. (2020). *Uithuisgeplaatste jeugdigen: Sleutels tot succes in behandeling en onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Janssen, L. (2018). *Jeugdrecht begrepen*. Den Haag: Boom Juridisch.
- Knorth, E. J. (1998). You can't always get what you want... A selective review of studies on child placement and decision making. *International Journal of Child and Family Welfare*, 3(2), 115-134.
- Knorth, E. J. (2000). Besluitvorming over uithuisplaatsing in de jeugdzorg. *Kind en Adolescent*, 21(2), 44-59. doi:10.1007/BF03060760
- Knorth, E. J. (2005). Uithuisplaatsingen. In J. Hermans, C. van Nijnatten, F. Verheij, & M. Reuling (Red.), *Handboek jeugdzorg. Deel 2: Methodieken en programma's* (pp. 163-178). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Knorth, E. J. (2016). *Verzwaarde opvoeding en ontwikkeling verlichten. Onderzoek naar hulp aan jeugdigen met emotionele, gedragsmatige en opvoedingsproblemen* (Afscheidsrede). Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Knorth, E. J., Bouma, H., Grietens, H., & López López, M. (2021). The child protection system in the Netherlands: Characteristics, trends, and evidence. In J. D. Berrick, N. Gilbert, & M. Skivenes (Eds.), *International Handbook of Child Protection Systems*. New York, NY: Oxford University Press (in druk).
- Leloux-Opmeer, H. (2018). *Who cares?! Baseline profiles and child development in different 24-h settings* (Proefschrift). Leiden: Universiteit Leiden.
- Leloux-Opmeer, H., Kuiper, C., Swaab, H., & Scholte, E. (2016). Characteristics of children in foster care, family-style group care, and residential care: A scoping review. *Journal of Child and Family Studies*, 25(8), 2357-2371. doi:10.1007/s10826-016-0418-5
- Unicef (2020). *Worlds of influence: Understanding what shapes child well-being in rich countries*. Italy: Unicef. Geraadpleegd via: https://www.unicef.nl/files/Report%20Card%2016%20UNICEF_3%20sept_2020.pdf.
- Zandberg, T., Knorth, E. J., & Strijker, J. (2010). Uithuisplaatsing van jeugdigen. In A. Autrique et al. (Red.), *Kinderen en adolescenten: problemen en risicosituaties. Deel 6: Gezin* (pp. 298-317). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.